

УДК 364

КРАУДФАНДИНГ ПЛАТФОРМАЛАРЫН ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ҚАРАЖАТ ТАРТУ ТӘЖІРИБЕСІ

Жаңабай Саят Сағынбайұлы
Sayzhanbay@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Әлеуметтік ғылымдар факультетінің студенті,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Ж.Сембина

Краудфандинг (ағылшын тілінен аударғанда crowd funding, crowd - «тобыр», funding - «қаржыландыру») – халықтық қаржыландыру. Бұл басқа адамдардың немесе ұйымдардың күш-жігерін қолдау үшін өз ақшаларын немесе басқа ресурстарын ерікті түрде біріктіретін адамдардың ұжымдық ынтымақтастығы.

Қазақстандағы краудфандингтің даму тарихы шамамен 2014 жылы басталды, сол кезде бірден бес краудфандинг платформасы іске қосылды: Startuper, Startticket, i6, Gostart және Asar.ainvest. Өкінішке орай, олар бір жылдан аз уақытқа созылды. Кейінірек тағы бір платформа пайда болды - Baribirge, ол тиімдірек болды және 2018 жылға дейін созылды. Қазіргі уақытта Қазақстанда бірнеше краудфандинг платформалары жұмыс істейді, олардың арасында бұрынғы платформалармен салыстырғанда табысты және тұрақты қызметті көрсететін Birgemiz.kz және Start-time.kz сияқты платформаларды ерекшелеуге болады.

Краудфандинг алаңдары (платформалар) – бұл кез-келген жобаны іске қосу үшін қаражат іздейтін адамдар немесе ұйымдар (жоба авторлары) мен осы жобаны қаржыландырғысы келетін адамдар (салымшылар) арасында делдал ретінде әрекет ететін мамандандырылған интернет-сайттар.

Краудфандингті келесі санаттарға бөлуге болады:

- Краудфандинг жобасының мақсаты бойынша (бизнес жоба, креативті, саяси, әлеуметтік);
- Демеушілер үшін сыйақы түрі бойынша (сыйақысыз (қайырымдылық), қаржылық емес сыйақы, қаржылық сыйақы (Краудинвестинг)) [1].

Краудфандингтің кең таралған шарттарының бірі – жобаны жасаушының салымшыларға жобаны қолдағаны үшін қаржылық емес сыйақы беру міндеті (мысалы, сыйлықтар немесе кітап үлгісі, музыкалық диск немесе алғыс хат сияқты символдық сыйақы). Қайырымдылық жобаларына немесе КЕҰ жобаларына қаражат жинауға қатысты

мұндай ереже краудфандинг платформасының иесімен (краудфандингтің әлеуметтік моделі) уағдаластық бойынша қолданылмауы да мүмкін.

Краудфандинг платформасы өз жұмысы үшін жобаны платформада орналастыру туралы келісім жасасқан жеке немесе заңды тұлғадан, егер жоба оны жүзеге асыру үшін қажетті немесе көп ақша жинаса, белгілі бір пайызды алады. Жоба бойынша жиналған сомандан (банк комиссиясын шегергенде) краудфандингтік платформа әдетте есеп айырысу шотында жобаны қолдау үшін жиналған соманың 2-ден 8%-на дейін қалдырады, ал жиналған қаражаттың қалған сомасы жобаны іске асыру үшін жоба авторының есеп айырысу шотына аударылады. Краудфандинг платформасымен жасалған келісім-шарт, мысалы, жоба сәтті деп саналуы үшін мәлімделген соманың белгілі бір минималды пайызын жинау туралы талап сияқты бірқатар басқа нақты шарттарды қамтуы мүмкін. Егер жоба сәтсіз деп танылса, онда барлық жиналған қаражат, әдетте, салымшыларға олардың шоттарына аудару арқылы қайтарылады. Осыған байланысты КЕҰ краудфандинг платформасы ұсынатын Шартпен мұқият танысып, оған қол қойылғанға дейінгі шарттарды талқылауы қажет.

Бізге Starttime краудфандингтік платформасы ұсынған ақпаратқа сәйкес КЕҰ қайырымдылық және өзге де әлеуметтік жобалары үшін бұл платформа ерекше шарттарды ұсынады: комиссияның 5%-ның орнына платформа жиналған соманың тек 2%-ын ғана алады, сондай-ақ салымшыларға қандай да бір материалдық сыйақы беру қажеттілігінен босатады. Жалпы алғанда, бұл платформа барлық жобаларға жеке көзқарасты қолданады және жиналған сома мәлімделгеннен әлдеқайда аз болса да, барлық жиналған соманы жоба авторларына аудара алады. Осы платформада тіркелу тегін. Start-time платформасы жұмыс істеген үш жыл ішінде 100-ден астам жоба қаржыландыруға жіберілді, оның ішінде 20-30 жоба КЕҰ-ға ұсынылды.

Тағы бір краудфандингтік платформасы Birgemiz-дің 2 жылдан астам жұмыс тәжірибесі, іске асырылған жобалары, сондай-ақ кеңсесінің, жеке веб- сайтының және әлеуметтік медиа профилдерінің болуын ескере отырып, тек қайырымдылық қорлармен келісімшарт жасайды.

Айта кету керек, жобаның сәтті болуы көбінесе жобаның авторы ретінде КЕҰ-ның жобаның қоғам үшін қажеттілігі мен өзектілігін қалай нақты негіздей алатынына, сондай-ақ үлкен аудиторияны, салымшылардың санын тарту үшін кең ақпараттық қамтуды ұйымдастыра алатындығына байланысты.

Қазақстанда краудфандингті арнайы реттеудің болмауына байланысты Start-time краудфандинг платформасының өкілі Экономикалық қызмет түрлерінің жалпы жіктеуішінде (ЭҚЖЖ) сәйкес кодтың болмауына байланысты проблемаларды атап өтеді, осыған байланысты краудфандинг платформалары ЭҚЖЖ-ні бағалы қағаздар биржасының қызметі ретінде көрсете отырып, ЖШС ретінде тіркелуге мәжбүр Краудфандинг платформасы өкілінің айтуынша, Қазақстанда краудфандингке қатысушылардың барлығын салықтан босату үшін краудфандинг туралы заң қабылдау немесе қолданыстағы заңнамаға түзетулер енгізу қажет.

Краудфандинг платформасынан КЕҰ-ға қайырымдылық түсіміне салық салу келісімінің шарттарына тікелей байланысты.

Егер келісімде қаражаттың КЕҰ-ның қайырымдылық жобасы үшін жиналатыны анық көрсетілсе және платформа келісілген комиссияны шегеріп, оларды кейіннен КЕҰ-ға аудара отырып, қаражатты тартуда тек делдал ретінде әрекет етсе, онда КЕҰ алған қаражат қайырымдылық көмек ретінде қарастырылады. Бұл тәсілмен платформа КЕҰ қайырымдылық жобасы үшін қаражат жинау үшін келісілген комиссия сомасын қоспағанда, оның бухгалтерлік және салықтық есепке алудағы кірісі болып табылмайтын тұлғалар тобынан қаражат алады. Тиісінше, платформадағы салық салу тек сыйақы/қаражат жинау комиссиясы түріндегі кірістен туындайды.

Алайда, тараптар салық органдарымен қиындық туғызбауы үшін осы делдалдық комиссиялық қатынастарды дұрыс құжаттау қажет. Мысалы, алынған қайырымдылық көмек қаражаты туралы есеп нысанын оған түсімдердің толық сомасын қоса отырып, комиссияны

шегерместен тараптармен келісу. Бұдан әрі, бұл сома есепке сәйкес КЕҰ-ның бухгалтерлік есеп және салық есептілігі шоттарында қайырымдылық көмектен түсетін табыс ретінде көрсетілуі тиіс.

Өз кезегінде, ҚР Салық кодексінің 289-бабына сәйкес, қайырымдылық көмек түріндегі табыстар КЕҰ-ның жылдық жиынтық табысынан алынып тасталуға жатады, яғни оларға корпоративтік табыс салығы салынбайды.

Сонымен қатар, платформа алынған комиссияға КЕҰ-ға орындалған жұмыс актісін ұсынуы керек, оған сәйкес КЕҰ бұл соманы бухгалтерлік есеп пен салық есептілігіндегі шығындарға қояды. Сонда тараптардың есебінде КЕҰ қайырымдылық жобасына қаражат жинаудың барлық нақты көрінісі болады.

Краудфандингтік платформасы бар шартқа қосымша, КЕҰ-ның ішкі құжатын - Жарғымен осындай шешімдер қабылдауға уәкілетті КЕҰ органы қабылдайтын қаражат жинау туралы шешімді ресімдеуді ұсынамыз. Мысалы, шешім басшының бұйрығын шығару арқылы немесе құрылтайшылардың / қамқоршылық кеңестің жалпы жиналысының хаттамасымен қабылдануы мүмкін, онда келесі мәселелер белгіленеді:

- краудфандинг платформасы арқылы қаражат жинауды бастау туралы,
- оның өтеусіз және мақсатты тағайындалуы,
- қаражат жинау мерзімдерін көрсете отырып.

Бірнеше жыл бұрын мен шетелде краудфандингті дамытуға қызығушылық таныттым. Ең алдымен, бұл kickstarter болды. Мен краудфандинг көмегімен әртүрлі гаджеттердің қалай пайда болатынын, жаңа альбомдар шығарылатынын, фильмдер түсірілетінін көрдім [2]. Ресейдегі краудфандинг платформаларының табыстылығынан кейін Қазақстанда бұл жаңа стартаптарды іске қосу және қоғамдағы әлеуметтік белсенділікті дамыту үшін де пайдалы болатыны белгілі болды. Біз әртүрлі краудфандинг платформаларын зерттей келе, бұл бірдеңе жасағысы келетін, әлемді жақсы орынға айналдырғысы келетін адамдар үшін тамаша мүмкіндіктер екені анық болды. Өйткені, енді идеяңызды жүзеге асыру үшін ақшаны қайдан аламын деп уайымдаудың қажеті жоқ, өйткені сіздің идеяңыз адамдарға шынымен де қызықты болса, олар міндетті түрде оны қолдап, оны жүзеге асыруға көмектеседі. Аталған платформа адамдар өз идеяларын жүзеге асырып, алға жылжи алатындай жұмыс істейді.

1 сурет. Дағдарыс орталықтарының саны, соның ішінде пана үйлерімен (дереккөзі: <https://gender.stat.gov.kz>)

Дағдарыс орталықтарының жұмысы «Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызмет көрсету Стандартына» сәйкес жүзеге асырылады. Стандарт Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 29 желтоқсандағы «Арнайы әлеуметтік қызметтер туралы» Заңның 8-бабының 2-тармағына сәйкес әзірленген. «Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызмет көрсету Стандартына» сәйкес арнаулы әлеуметтік қызметтер тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына мынадай түрдегі ұйымдар көрсетеді:

- 1) тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арналған дағдарыс орталығы;
- 2) тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына әлеуметтік көмек көрсету орталығы;
- 3) тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арналған паналар;
- 4) тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына қызметтер көрсететін өзге де ұйымдар [4].

Дағдарыс орталықтарының негізгі мақсаты – сегіз бағыт (әлеуметтік – тұрмыстық қызметтер; әлеуметтік-медициналық қызметтер; әлеуметтік-психологиялық қызметтер; әлеуметтік-педагогикалық қызметтер; әлеуметтік-еңбектік қызметтер; әлеуметтік-мәдени қызметтер; әлеуметтік-экономикалық қызметтер; әлеуметтік-құқықтық қызметтер) бойынша арнаулы әлеуметтік қызметтерді көрсету.

Дағдарыс орталықтарына 18 бен 58 жас аралығындағы әйелдер, оның ішінде зорлық-зомбылыққа ұшыраған кәмелетке толмаған балалары бар, өз бастамалары бойынша, немесе білім беру, денсаулық сақтау, ішкі істер органдарының нұсқауы бойынша жүгінген әйелдер қабылданады.

Дағдарыс орталықтарында арнаулы әлеуметтік қызметтер уақытша тәулік бойы (6 ай мерзімге дейін) немесе күндіз болу (күніне екі сағаттан алты сағатқа дейін) жағдайында ұсынылады [4].

Мысалы, Алматы қаласы, Медеу ауданында орналасқан «Жан-Сая» дағдарыс орталығының жәбірленушілерге көрсетілген көмектің түрлері мен нәтижелерін төмендегі кестеден көруге болады.

1

Кесте

Жыл дар	Жәбірленушілердің жалпы саны	Жәбірленушілер		Көмектің түрі	
		Кәмелетке толмағандар	Әйелдер	Әлеуметтік- құқықтық	Әлеуметтік- психологиялық
2017	59	36	23	36	57
2018	274	175	99	117	37
2019	310	204	106	521	673
2020	321	209	112	190	544
2021	389	261	128	208	584

(дереккөзі: <https://uki.kz/kaz#komanda>)

Дағдарыс орталықтарының мамандары тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарымен жұмыстағы кейс-менеджмент технологиясын қолданады. Бұл «ARASHA» тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары баспанасы кейс-менеджментінің бейімделген технологиясы (ARASHA) - «Қазақстанның тең құқықтары мен тең мүмкіндіктері институтының» ҚБ тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арналған баспана). Кейс-менеджмент технологиясының кезеңдері: құрбанның әлеуметтік тарихын талдаудың индекстері мен өлшемшарттары; тереңдетілген пәнаралық бағалау құралдары; оңалту шараларын жоспарлау алгоритмі; оқиға мониторингі және жабудан тұрады [6].

Қазіргі таңда отбасындағы зорлық-зомбылықөткір мәселелердің бірі. Өйткені отбасындағы зорлық-зомбылық проблемасы күннен-күнге әлеуметтік ғылымдардың ғана емес, сонымен қатар қоғамның да назарына ілігіп отыр. Әлеуметтану, криминалистика,

денсаулық сақтау, баспасөз ұйымдарының деректеріне сүйенсек Қазақстандағы отбасылардың едәуір бөлігінде зорлық-зомбылық күнделікті, үйреншікті, ұрпақтан-ұрпаққа берілетін өмір салтына айналып келіп отыр. Тұрмыстық зорлық-зомбылық жәбірленушілеріне көрсетілетін әлеуметтік-психологиялық көмек сапасына жүргізілген талдаудың нәтижесіне сүйенсек, қызмет ететін мамандардың (әлеуметтік қызметкер, психолог, әлеуметтік педагог және т.б.) аталмыш мәселе бойынша арнайы дайындығының болғаны шарт. Себебі бұл дайындықтың болуы көрсетілетін көмек сапасының жоғарлауына алып келеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. ЕҚЫҰ аймағында әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықпен күрес. Аймақтағы жағдай туралы, үздік тәжірибелер мен даму жолдары очерк. Ред. Дженни Ларсен Тамыз 2017. С.8 қол жетімді <https://www.osce.org/ru/secretariat/373252?download=true>

2. <https://informburo.kz/kaz/pandemiya-bastalaly-33-azastandy-trmysty-zhanzhal-barysynda-kz-zhman.html>

3. Ақпараттық анықтамалық «Үйде зорлық-зомбылық басталған жағдайда: тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу жөніндегі нұсқаулық»/ К.Б. Ойшыбаев, А.С. Қайдарова, Ж.С. Батталова, А.М. Қасымбеков, А.М. Ашимова. – Нұр-Сұлтан: 2019. – 57 б

4. Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандартын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2016 жылғы 21 желтоқсандағы № 1079 бұйрығы.

5. https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=94&slug=-77&cat_id

6. Өскембаева М.Ә. Кейс-менеджмент - тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнайы әлеуметтік қызметтер көрсету технологиясы: практикалық басшылық/ М. Ә. Өскембаева, А. С. Мұстафина; Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті. - Алматы: Қазақ ун-ті, 2020. - 113 б.